

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-49>

УДК 331.101.6:330.341.12

ДІАГНОСТИКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

DIAGNOSIS OF LABOR EFFICIENCY AT ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ECONOMY

Яскал Оксана Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7945-0300>

Yaskal Oksana

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Стаття присвячена визначенню проблем діагностики ефективності праці на підприємствах та врахування виявлених закономірностей при вдосконаленні політики управління в умовах становлення інноваційної економіки України. Здійснено оцінку тенденцій динаміки продуктивності праці та дієвості заходів щодо управління продуктивністю праці, яка довела, з одного боку, невідповідність виявлених трендів продуктивності праці наявним та перспективним потребам економіки, а з іншого, – виявила недосконалість управління ефективністю праці на практиці. Виявлені наявні диспропорції, що відображають втрату керованості в управлінні ефективністю праці (на прикладі Чернівецької області). Запропонований алгоритм дослідження тенденцій ефективності праці створює методичну основу для вдосконалення управління продуктивною працею з позицій стимулювання інноваційної активності підприємств.

Ключові слова: ефективність праці, продуктивність праці, інноваційний розвиток, інноваційна економіка, діагностика.

Статья посвящена определению проблем диагностики эффективности труда на предприятиях с целью совершенствования политики управления в условиях становления инновационной экономики Украины. Осуществлена оценка тенденций динамики производительности труда и действенности мероприятий по управлению производительностью труда, которая, доказала, с одной стороны, несоответствие выявленных трендов производительности труда имеющимся и перспективным потребностям экономики, а с другой – обнаружила несовершенство управления эффективностью труда на практике. Обнаруженные имеющиеся диспропорции, отражающие потерю управляемости в управлении эффективностью труда (на примере Черновицкой области). Предложенный алгоритм исследования тенденций эффективности труда создает методическую основу для совершенствования управления с позиций стимулирования инновационной активности предприятий.

Ключевые слова: эффективность труда, производительность труда, инновационное развитие, инновационная экономика, диагностика.

The search for various levers of Ukraine's innovative development is essential for overcoming the economic crisis and the formation of the national market. As the material factors are not exhaustive, the human capital becomes the driving force. The research of labor productivity management and efficient use of human capital has become a necessity through the prism of finding new effective levers for optimal labor efficiency management. The purpose of the article is to identify problems of diagnostics of labor efficiency at enterprises and taking into account the identified patterns in improving management policy in the formation of the innovative economy of Ukraine. The following methods have been used in the research process: dialectical, deduction, induction (to clarify the terminology); economic-statistical and graphoanalytical analysis (to study trends in productivity); analysis and synthesis (in order to substantiate the conclusions). The assessment of trends in the dynamics of labor productivity and the effectiveness of labor productivity management measures at the meso- and microeconomic levels has been carried out, which proved, on the one hand, the inconsistency of identified productivity trends with current and future needs of the economy, and on the other – revealed imperfect performance management work in practice. Labor efficiency

in the region, calculated by the main indicator – labor productivity, has increased slightly due to several sectors of the economy: healthcare and social assistance (due to the spread of commercialization); information and telecommunications (due to the national growth trend in this area); industry (slight increase in production). The growth of labor productivity, in the vast majority has achieved by reducing the number of employees, which is not socially acceptable. There were identified existing imbalances, reflecting the loss of control in the management of labor efficiency. The practical value lies in the fact that the proposed algorithm for studying trends in labor efficiency creates a methodological basis for improving the management of labor productivity from the standpoint of stimulating the innovation activity of enterprises.

Keywords: labor efficiency, labor productivity, innovative development, innovative economics, diagnostics.

Постановка проблеми. Вихід України з економічної кризи, становлення на світовому ринку гостро ставить проблему пошуку різноманітних важелів інноваційного розвитку. Вагоме місце серед них належить підвищенню ефективності праці, оскільки загальновідомо, що серед низки ключових проблем економіки України виділяється низька продуктивність праці, неефективне використання людського капіталу, неефективна політика оплати праці найманих працівників. Інноваційний розвиток підприємства нерозривно пов'язаний з підвищенням ефективності праці, оскільки саме працівники виступають тим невичерпним, стратегічним ресурсом, який дозволяє забезпечити досягнення конкурентних переваг. Порівняльний аналіз рівня ефективності праці виступає джерелом для прийняття управлінських рішень щодо діяльності всього підприємства та управління людським капіталом. Дослідження управління продуктивністю праці та ефективного використання людського капіталу стає необхідністю через призму пошуку нових ефективних важелів оптимального управління ефективністю праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед причин низького рівня ефективності праці науковці називають: «пріоритетність розвитку добувних галузей; недостатня державна підтримка галузей промисловості, орієнтованих на кінцевого споживача; відсутність державної підтримки вітчизняного товаровиробника, в тому числі промоційної кампанії; незацікавленість товаровиробників у інноваційній активності; низький ступінь мотивації працівників у підвищенні продуктивності праці; відсутність зацікавленості керівників підприємств у підвищенні продуктивності праці» [1; 3; 4; 22]. Оскільки, на думку В. Семиноженко, «інноваційна економіка є найвищою формою еволюції індустріальної економіки» [5, с. 17], а матеріальні фактори є вичерпними, то основною рушійною силою виступає людський капітал. Головними ознаками інноваційно-інформаційної економіки, на думку А. Філіпенка, є передусім «широка інтелекту-

алізація виробництва, пріоритетний розвиток науки, складної розумової праці» [6, с. 34].

Оскільки, стратегія інноваційного розвитку України повинна базуватись на регіональних аспектах, а Чернівецька область, згідно наших попередніх досліджень, демонструє протягом останніх років одні з найгірших показників, як по зниженню рівня продуктивності праці, так і по співвідношенню концентрації показників зайнятості та валового регіонального продукту [7, с. 74]. Крім того, згідно з дослідженням інших науковців, спостерігається невисокий потенціал невеликих за розміром підприємств Чернівецької області щодо формування між-регіональних і внутрішньорегіональних інтеграційних зв'язків. Очевидна на таких підприємствах низька інноваційна продуктивність, невідворотно вузький часовий обрій у діловому мисленні стають гальмом розвитку в сучасному конкурентному середовищі [8, с. 296].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не применшуючи ролі проведених досліджень, на сьогоднішній день відсутній комплексний підхід до політики управління ефективністю праці на мезо– та мікрорівнях, що спричинює невідповідність практики управління потребам економіки у мовах інноваційного розвитку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Розвиток інноваційної економіки спричиняє необхідність удосконалення людського капіталу, що дає змогу використовувати новітні знання та технології. Це й зумовило ціль нашого дослідження – визначити проблеми діагностики ефективності праці на підприємствах регіону та врахування виявлених закономірностей при вдосконаленні політики управління в умовах становлення інноваційної економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чернівецька область належить до індустріально-аграрної категорії, де упродовж останніх років економічна діяльність відзначається стабільним зростанням багатьох показників. У Чернівецькій області лівову частку обсягів реалізації продукції (товарів,

послуг) складає промисловість; оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів та сільське господарство. Найменшу частку у обсягах реалізованої продукції (товарів, робіт) складають: мистецтво, розваги і спорт; освіта; фінансова та страхова діяльність.

Протягом 2012–2016 рр. спостерігалось скорочення чисельності зайнятих працівників на підприємствах Чернівецької області на 15,2 тис. осіб або 11,53%. Збільшення кількості зайнятих було зафіксовано лише у таких видах економічної діяльності як транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (104,48% у 2016 р. проти 2012 р.); надання інших видів послуг (без зміни чисельності). По інших видах економічної діяльності за період 2012–2016 рр. було продемонстровано скорочення чисельності працівників. Найбільше скорочення було у наступних видах економічної діяльності: тимчасове розміщення та харчування – 53,33% у 2016 р. проти 2012 р.; будівництво – 53,7%; фінансова та страхова діяльність – 58,33%; інформація та комунікації – 61,54%; сільське, лісове та рибне господарство – 79,01%; операції з нерухомим майном – 80%; професійна, наукова та технічна діяльність – 83,33% та мистецтво, спорт, розваги та відпочинок – 86,49%.

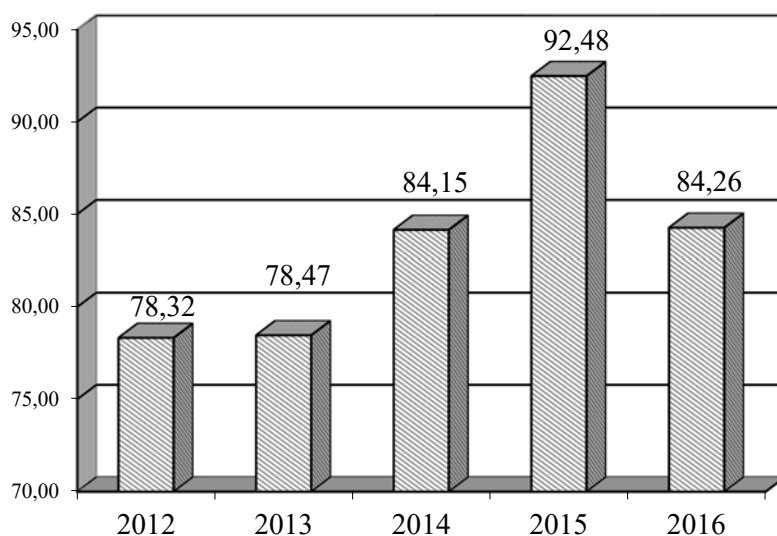
Графічне зображення динаміки середньоблікової чисельності працівників підприємств Чернівецької області переконує у тенденції до скорочення зайнятих у переважній більшості видів економічної діяльності та в економіці регіону загалом. Це є негативною тенденцією,

оскільки збільшує рівень безробіття та навантаження на одне робоче місце, так як не може бути у такому короткостроковому періоді свідченням залучення інновації у економіку. Проте, з метою перевірки цього припущення, доцільно розрахувати фондоозброєність праці, динаміка якого зображена на рис. 1.

Під час проведення аналізу було виявлено, що через зростання вартості основних засобів та скорочення чисельності працівників, фондоозброєність праці демонструє досить стійку тенденцію до росту протягом 2012-2015 рр. Незважаючи на спад у 2016 р., можна зробити висновок про якісні управлінські дії на підприємствах, проте, якщо тенденція буде продовжуватись, це негативно впливатиме на динаміку продуктивності праці. Наступним індикатором, який визначає ефективність використання засобів праці, є фондовіддача (рис. 2).

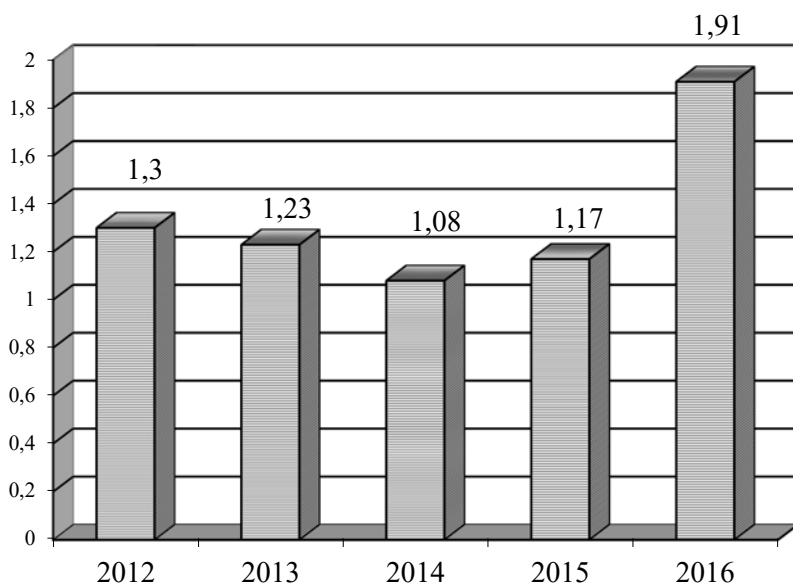
Загальнорегіональною тенденцією є зростання фондовіддачі, а отже кількості продукції, яку отримали підприємства на 1 гривню основних виробничих засобів. Винятком є тільки 2014 р., коли фондовіддача знизилась удвічі порівняно з 2013 р. Отже, можна зробити висновок, що продуктивність праці за обсягом реалізованої продукції зростає, і це відбувається за рахунок зростання фондоозброєності праці на 7,5% та підвищення фондовіддачі на 46,9%.

Динаміку продуктивності праці на підприємствах області було розраховано на основі обсягу реалізованої продукції з урахуванням індексу цін та кількості зайнятих, оскільки ці

Рис. 1. Динаміка фондоозброєності праці підприємств Чернівецької області

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі [9]

Рис. 2. Динаміка фондівіддачі підприємств Чернівецької області

Джерело: розраховано та побудовано автором на основі [9]

показники враховують саме витрати трудових ресурсів на створення ВРП та цей показник дозволяє порівняти різні види економічної діяльності між собою. Рівень продуктивності праці зріс у 2016 р. порівняно із 2012 р. на 57,29%. Що стосується галузевого розподілу, то види економічної діяльності, які продемонстрували ріст вище за регіональний, наступні: охорона здоров'я та надання соціальної допомоги (330,45%); інформація та телекомунікації (321,02%); сільське, лісове та рибне господарство (182,01%); промисловість (206,29%); мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (169,24%); тимчасове розміщування й організація харчування (164,23%); будівництво (162,78%) (таблиця 1).

Тоді як професійна, наукова та технічна діяльність (65,97%); фінансова та страхова діяльність (124,67%); транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (132,63%); операції з нерухомим майном (139,07%); оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (144,91%); діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (129,61%); освіта (156,42%) є тими галузями економіки, які мають нижче за загальнорегіональний показник приросту продуктивності праці.

Продуктивність праці є одним із індикаторів ефективності роботи підприємств, тому вона корелює із іншими показниками. Хоча, згідно досліджень І.В. Яскала та Р.І. Пасайлюк перевірка наявності зв'язку між показни-

ками рентабельності та продуктивності праці виявила, що вища продуктивність праці не завжди супроводжується вищим рівнем рентабельності [10, с. 76]. Проте, наше дослідження виявило, що кількість підприємств, які отримали збитки від господарської діяльності у Чернівецькій області складає 30,7% у 2016 році. І видами економічної діяльності, які мають найбільшу частку збитку є: фінансова та страхова діяльність (64,7% від загальної кількості підприємств); транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (36,8%); операції з нерухомим майном (41,2%); діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (36,8%).

Аналогічні тенденції простежуються при порівнянні із фінансовим результатом від господарської діяльності. Види економічної діяльності, які покращили свої результативні показники наступні: охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; інформація та телекомунікації; сільське, лісове та рибне господарство; промисловість; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок; будівництво та інші.

Висновки. Ефективність праці в регіоні, розрахована за основним показником – продуктивність праці, дещо зросла, хоча підстав для оптимістичних прогнозів немає, оскільки це відбулось за рахунок декількох галузей економіки: охорона здоров'я та надання соціальної допомоги (за рахунок поширення комерціалізації); інформація та

Таблиця 1

**Динаміка продуктивності праці на підприємствах Чернівецької області
за видами економічної діяльності**

тис. грн

Вид економічної діяльності	2012	2013	2014	2015	2016	Абсолютне відхилення 2016/2012	Відносне відхилення 2016/2012
Усього	102,06	96,82	90,80	108,45	160,53	58,47	157,29
сільське, лісове та рибне господарство	207,98	201,88	210,36	284,42	378,55	170,57	182,01
промисловість	203,58	203,06	200,19	261,37	419,98	216,40	206,29
будівництво	183,37	213,93	119,09	191,44	298,49	115,12	162,78
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	629,23	538,11	532,98	624,34	911,79	282,56	144,91
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	49,37	51,78	40,27	51,76	65,48	16,11	132,63
тимчасове розміщування й організація харчування	80,10	99,38	77,12	99,46	131,54	51,45	164,23
інформація та телекомунікації	28,44	36,84	43,71	49,93	91,30	62,86	321,02
фінансова та страхова діяльність	12,17	20,00	26,93	59,65	15,18	3,00	124,67
операції з нерухомим майном	164,82	122,08	161,43	109,78	229,22	64,39	139,07
професійна, наукова та технічна діяльність	128,50	63,99	41,98	96,59	84,77	-43,73	65,97
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	136,39	302,11	111,71	150,98	176,77	40,38	129,61
освіта	0,26	0,31	0,28	0,26	0,40	0,15	156,42
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1,21	1,78	1,77	2,12	3,99	2,78	330,45
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	2,11	1,49	1,10	2,01	3,58	1,46	169,24
надання інших видів послуг	47,11	18,85	20,17	62,23	112,98	65,87	239,84

Джерело: складено автором на основі [9]

телекомунікації (внаслідок загальнонаціональної тенденції до зростання цієї сфери); промисловість (незначне збільшення обсягів виробництва). Зростання продуктивності праці, в переважній більшості, досягнуто за рахунок скорочення чисельності зайнятих, що не є соціально прийнятним. Крім того, проведений аналіз виявив наявні диспропорції у соціально-економічних показниках,

що відображає втрату керованості в управлінні продуктивністю праці і свідчить про те, що продуктивність праці не залежить від реальних результатів діяльності економіки. Показники продуктивності праці підприємств Чернівецької області демонструють кризу в управлінні ефективністю праці, що суперечить інтересам економіки області та свідчить про недосконалість управління на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кожем'якіна С.М., Кривуша С.Г. Причини низького рівня продуктивності праці в Україні. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2016. № 2. С. 8–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2016_2_3

2. Пасека А.С. Удосконалення організаційно-економічного механізму підвищення продуктивності праці. *Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. Серія : Економічні науки*. 2010. № 4(43). Ч. 1. С. 78–82. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2010_4\(1\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2010_4(1)_17)
3. Семів Л.К., Гузар У.С. Трудова діяльність в економіці знань: підходи до оцінки впливу знаннєвих факторів. *Регіональна економіка*. 2011. № 3. С. 131–140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2011_3_16
4. Чернушкіна О.О. Сучасні аспекти мотивації управлінського персоналу. *Формування ринкової економіки : зб. наук. праць. Спец. вип. Праця в XXI столітті: новітні тенденції, соціальний вимір, інноваційний розвиток : у 2 т.* 2012. Т. 2. С. 570–577.
5. Семиноженко В. Технологічні парки України: перший досвід формування інноваційної економіки. *Економіка України*. 2004. № 1. С. 16–21.
6. Філіпенко А. Структура сучасного економічного дискурсу. *Економіка України*. 1996. № 8. С. 26–35.
7. Петрашчак О.О. Продуктивність праці у сучасних умовах: соціально-економічний аспект : Монографія. Чернівці : Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2018. 186 с. URL: https://drive.google.com/open?id=1-pO_2AUu2usC4mnSuQFksXku8XpXqHhv
8. Андриєнко В.Ф., Яскал І.В., Запал В.С. Фінансово-економічні характеристики суб'єктів господарювання в системі регулювання інтеграційно-інноваційного процесу. *Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії : Збірник наукових праць*. Вип. 1(20) : Економічні науки. Чернівці : Золоті литаври, 2011. С. 286–298.
9. Офіційний сайт Головного управління статистики в Чернівецькій області. URL: <http://www.oblstat.cv.ukrtel.net>
10. Яскал І.В., Пасайлюк Р.І. Ефективність функціонування підприємницького сектору економіки України: тенденції та перспективи. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Економіка і управління*. 2019. Том 30(69). № 6, 2019 (Частина 2). С. 70–77. URL: http://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/30_69_6/30_69_6_2.pdf#page=76

REFERENCES:

1. Kozhemiakina, S., & Kryvusha, S. (2016). Prychyny nyzkoho rivnia produktyvnosti pratsi v Ukraini [The reasons for the low level of labor productivity in Ukraine]. *Rynok pratsi ta zainiatist naseleennia*, 2, 8–11. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2016_2_3 (in Ukrainian)
2. Pasiaka, A. (2010). Udoskonalennia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu pidvyshchennia produktyvnosti pratsi [Improving the organizational and economic mechanism for increasing productivity]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu spozhyvchoi kooperatsii Ukrainy. Serii: Ekonomichni nauky*, 4(43), ch. 1, 8–82. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2010_4\(1\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2010_4(1)_17) (in Ukrainian)
3. Semiv, L., & Huzar U. (2011). Trudova diialnist v ekonomitsi znan: pidkhody do otsinky vplyvu znannievkykh faktoriv [Labor activity in the knowledge economy: approaches to assessing the impact of knowledge factors]. *Rehionalna ekonomika*, 3, 131–140. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2011_3_16 (in Ukrainian)
4. Chernushkina, O. (2012). Suchasni aspekty motyvatsii upravlinskoho personalu [Modern aspects of management staff motivation]. *Formuvannia rynkovoї ekonomiky: zb. nauk. prats. Spets. vyp. Pratsia v XXI stolitti: novitni tendentsii, sotsialnyi vymir, innovatsiinyi rozvytok*, T. 2, 570–577. (in Ukrainian)
5. Semynozhenko, V. (2004). Tekhnolohichni parky Ukrainy: pershyi dosvid formuvannia innovatsiinoї ekonomiky [Technology parks of Ukraine: the first experience of forming an innovative economy]. *Ekonomika Ukrainy*, 1, 16–21. (in Ukrainian)
6. Filipenko, A. (1996). Struktura suchasnoho ekonomichnoho dyskursu [The structure of modern economic discourse]. *Ekonomika Ukrainy*, 8, 26–35 (in Ukrainian)
7. Petraschchak, O. (2018). Produktyvnist pratsi u suchasnykh umovakh: sotsialno-ekonomichni aspekt [Labor productivity in modern conditions: socio-economic aspect]. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet im. Yu. Fedkovycha. Retrieved from: https://drive.google.com/open?id=1-pO_2AUu2usC4mnSuQFksXku8XpXqHhv (in Ukrainian)
8. Andriienko, V., Yaskal, I., & Zapal, V. (2011). Finansovo-ekonomichni kharakterystyky subiektiv hospodariuvannia v systemi rehuliuвання intehratsiino-innovatsiinoho protsesu [Financial and economic characteristics of business entities in the system of regulation of the integration and innovation process]. *Naukovyi visnyk Bukovynskoi derzhavnoi finansovoi akademii: Zbirnyk naukovykh prats*, 1(20), 286–298. (in Ukrainian)
9. Ofitsiinyi sait Holovnoho upravlinnia statystyky v Chernivets'kii oblasti [The official site of the Central Statistical Office in Chernovtsy region]. Retrieved from: <http://www.oblstat.cv.ukrtel.net>
10. Yaskal, I., & Pasailiuk, R. (2019). Efektyvnist funktsionuvannia pidpriemnytskoho sektoru ekonomiky Ukrainy: tendentsii ta perspektyvy [Efficiency of functioning of the business sector of the economy of Ukraine: tendencies and prospects]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Ekonomika i upravlinnia*, 30(69), 6, (2), 70–77. doi: 10.32838/2523-4803/69-6-35 (in Ukrainian)